

Кирило Володимирович Сіпко,
науковий співробітник відділу
підтримки обдарованості
та міжнародної співпраці
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ, Україна.

УДК 37.042

СХИЛЬНІСТЬ ДО ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СЕМАНТИЧНА ЗНАЧУЩІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ

В статтє раскрывається семантическое значение понятия «склонность к исследовательской деятельности», приводятся мнения выдающихся ученых относительно педагогического содержания понятия «склонность», в целом, и «склонность к исследовательской деятельности», в частности.

Ключевые слова: склонность, склонность к исследовательской деятельности, способности, любознательность, поддержка.

The article deals with the semantic meaning of a concept «predisposition to research activity». Some opinions of prominent scientists on the pedagogical meaning of «predisposition» in general and «inclination to research» in particular are mentioned here.

Key words: propensity, tendency to research, skills, curiosity and support.

Сьогодні дослідницька діяльність учнів розглядається, як новітня педагогічна технологія. Питання підтримки дітей, схильних до дослідницької діяльності є актуальною проблемою для сучасної педагогічної науки. Разом з тим, поглибленого вивчення потребує аспект схильності учня до здійснення дослідження, її витоки, залежність від вікових особливостей, природних здібностей, нахилів, розвитку інтелекту тощо.

Метою статті є розгляд семантичних основ поняття «схильність», спроба заглибитися у зміст поняття, розглядаючи сутність та його прояви, як одну з основоположних складових дослідницької діяльності.

Для початку наведемо декілька визначень поняття «схильність», що їх визначають різні довідниково-енциклопедичні джерела.

Академічний тлумачний словник української мови (1970-1980) дає таке тлумачення поняття: «схильність – потяг, прагнення до будь-якої діяльності, бажання будь-чого, а також природні здібності, хист до певного виду діяльності. Наявність фізичних передумов до розвитку будь-якої якості, властивості, стану тощо. Інтерес, пристрасть, любов до чого-небудь».

Новий словник російської мови Т. Єфремової [1] дає наступне обґрунтування поняття: «схильність – жіночий рід 1) а) потяг, прагнення до якої-небудь діяльності, заняття, а також обдарованість; б) нахил, схильність до чого-небудь; 2) Інтерес, пристрасть, любов до чого-небудь».

Тлумачний словник російської мови С. Ожегова, Н. Шведова [2] цю дефініцію визначають так: «схильність – постійний потяг, прихильність до чого-небудь. Схильність до самоаналізу. Схильність, нахил до чого-небудь. Схильність до повноти».

Психологічний словник І. Кондакова [3] обґрунтовує це поняття так: «схильність – категорія, суб'єктивна представленість елементів мотиваційно-потребової сфери. Специфіка. Форма відрефлексованої мотивації. Реалізується у різних життєвих виборах. Синонім – інтерес».

Великий психологічний словник Б. Мещерякова і В. Зінченко [4] визначає схильність (англ. *disposition*) у психологічному сенсі, як будь-яке позитивне, внутрішньомотивоване ставлення (потяг, інтерес тощо) до якого-небудь, заняття. Психологічну основу схильності складає стійка потреба особистості у певній діяльності, коли привабливими виявляються не тільки досягнуті у ній результати, а й процес діяльності. Розвинена схильність характеризується також тривалим, ненасичуваним прагненням до діяльності і творчим ставленням до її зміни, розвитку, постійного накопичення знань, вдосконалення вмінь та навичок, що відповідають цій діяльності. Таку схильність, якій притаманні ці характеристики, називають покликанням. Схильності розвиваються, як правило, в єдності з відповідними здібностями і виступають, як фактор, компонент обдарованості.

В іншому сенсі (англ. *susceptibility*) схильність – це схильність до чого-небудь, наявність умов для виникнення чогось, підвладність чому-небудь. Приклади: схильність до: повноти, захворювання (туберкульоз, шизофренії), ілюзій, паніки, надцінних ідей (у психопатів)».

Словник практичного психолога С. Головіна [5] визначає схильність, як: «...вибіркова спрямованість індивіда на певну діяльність, що спонукає нею займатися. Її основа – глибока стійка потреба індивіда в будь-якій діяльності, прагнення вдосконалювати вміння та навички, пов'язані з цією діяльністю. Поява схильності є передумовою розвитку відповідних здібностей, хоча бувають випадки розбіжності схильності та здібностей».

Н. Конюхов у праці «Прикладні аспекти сучасної психології: терміни, закони, концепції, методи» [15] визначає схильність, як виборчу спрямованість особистості, стійку схильність до певної діяльності. Структура схильності містить інтерес та вольове прагнення здійснювати його у своїй діяльності.

Поняття «схильність» закріплюється у російській психології у 40-і роки ХХ ст. (Б. Теплов, С. Рубінштейн, М. Лейтес, С. Мясіщев). У психолого-педагогічній літературі термін «схильність» розуміють, як «спрямованість до діяльності» (С. Рубінштейн), «потреба у певній діяльності» (С. Мясіщев), «прагнення займатися якою-небудь діяльністю, потреба в цьому» (М. Лейтес).

Б. Теплов [6] визначає «схильність», як «тенденцію займатися якою-небудь певною діяльністю. Схильність – вираз спрямованості особистості, одна з особливостей людини, як суб'єкта діяльності». «В основі виникнення схильностей лежать потреби». «Здібності не існують поза певними відносинами людини до дійсності».

С. Рубінштейн і Б. Теплов [7] визначали схильність, як спрямованість на відповідну діяльність. Схильності, разом з інтересами, бажаннями, потягами та іншими динамічними рисами особистості, відносяться до комплексу психічних властивостей, визначених, як «спрямованість особистості».

А. Орлов [8] під схильністю розуміє не будь-яку, а цілком визначену, внутрішньомотивовану схильність до діяльності, коли привабливими виявляються не тільки цілі, що досягаються діяльністю, а й процес цієї діяльності.

В. Мерлін [9], К. Платонов [10] вважають, що спрямованість особистості містить декілька її форм: потяг, бажання, інтереси, схильності, ідеали, світогляд і переконання.

І. Раєвська [16] відносить схильність до творчої діяльності, що виявляється у прагненні до відкриття нових шляхів при реалізації отриманих рішень. Схильністю тут є невід'ємний компонент дослідницької діяльності дитини (разом з інтересом, допитливістю, пізнавальною активністю).

Дослідницька діяльність учнів, як і схильність до неї, стали об'єктом вивчення вітчизняних і зарубіжних

вчених: В. Алфімова, О. Губенка, Л. Ковбасенко, О. Микитюка, В. Моляко, І. Нікітіної, О. Обухова, В. Паламарчук, О. Савенкова, О. Савченко, А. Сологуба, Ю. Тамберга та інших.

Особливістю навчально-дослідної діяльності учнів, на думку К. Задорожного [11], є суб'єктивне відкриття ним нових знань на основі актуалізації попередньо набутих. Схильність учнів до дослідницької роботи є індивідуальною. Вона проявляється у певних аналітичних здібностях, спостережливості, особливостях пам'яті, уваги, фантазії, працьовитості, вольових зусиль.

Рівень її здійснення залежить від базової теоретичної підготовки, вікових особливостей учнів, організаційно-технологічних можливостей певної території або навчального закладу.

Залежно від природних здібностей, нахилів, вікових особливостей, розвитку інтелекту, пізнавальної активності, учні по-різному реалізують свої потреби в дослідницькій діяльності. Мотивацією цієї діяльності можуть бути: зацікавленість, внутрішня потреба до творчості (потреба у проведенні пошуку, експерименту, винахідничстві, моделюванні), задоволення від процесу дослідження, бажання ствердитись у групі однолітків, орієнтація на майбутню професію тощо.

У дитячому віці схильність (тяга) до дослідної діяльності – це показник здібностей, що пробуджуються (сприятливі природні задатки). Розвиток здібностей до дослідної діяльності у дітей знаходиться у прямій залежності від підтримки схильності (тяги) до неї. У дорослих сильна, дієва, стійка схильність означає наявність важливих здібностей до цієї діяльності. Ця *тяга* дає можливість «підтягнути» здібності, яких не вистачає.

Майбутня професійна діяльність учнів, які займаються дослідницькою діяльністю, пов'язана з науковою діяльністю, окрім доброї теоретичної підготовки в певних галузях науки і потребує таких якостей, як: раціональність, незалежність і оригінальність думок, аналітичний склад розуму. Як правило, їм більше подобається розмірковувати про проблему, ніж займатися її реалізацією.

Для таких профілів навчання, як фізико-математичний та природничо-науковий в учнів, схильних до дослідницької діяльності, характерні типи мислення: абстрактно-символічне, предметно-дійове і креативне.

М. Лемешевська у статті «Проблема виявлення обдарованих дітей у школі» [12] наводить приклад дослідження на основі методики А. Савенкова [13] «Палітра інтересів», за допомогою якої можна отримати первинну інформацію про спрямованість інтересів дитини молодшого шкільного віку. Це дасть можливість більш об'єктивно говорити про здібності і характер обдарованості учня. Автором статті отримані наступні результати:

- математика та техніка – 33 %;
- гуманітарна сфера – 15 %;
- художня діяльність – 4 %;
- фізкультура і спорт – 21 %;

- комунікативні інтереси – 89%;
- природа і природознавство – 37%;
- домашні обов'язки, праця із самообслуговування – 17%.

З результатів видно, що інтереси у більшості дітей нечітко диференційовані і нестійкі. Відзначається відсутність абсолютного збігу між інтересами та схильностями, з одного боку, здібностями та обдарованістю – з іншого. Але між ними існує тісний зв'язок. Цей зв'язок вже на ранніх етапах розвитку особистості виражений досить виразно. Дитина цікавиться, як правило, тією наукою і сферою діяльності, в якій вона більш успішна, за досягнення і якій дитину часто захоплюють дорослі й однолітки. Таким чином, схильності виступають, як індикатор здатності та обдарованості, з одного боку, і, як відправна точка – з іншого.

До питання схильності учнів до дослідницької діяльності має відношення і наступне твердження Е. Федоровської [14], яка у статті «Захопленість у структурі дослідницької обдарованості» пропонує поняття «*захопленість*» (рос. увлечённость): «у нашому дослідженні біографічного матеріалу життєвого шляху вчених ми виділяємо ще один важливий предиктор дослідницької обдарованості – захопленість предметом дослідження. Наукова діяльність завжди пов'язана із захопленістю. Захопленість пов'язана зі спонтанністю, що лежить в глибині. У захопленості, як і в потязі, є таємниця історії особистості, драйв, опредметнена потреба «рухатися по сліду», задовольняючи ненасичувану пізнавальну потребу, постійно наближаючись до кордону, трансцендуючи себе за кордон наявних знань. Захопленість вченого пов'язана з вищою духовною потребою – пізнанням. Тому правильніше говорити про комплексну освіту захопленості дослідницькою діяльністю у предметній галузі, де були проявлені академічна та інтелектуальна обдарованість».

Таким чином, як висновок, наведемо вираз Вассиленка, який у методичній статті «Творча самореалізація учня через дослідницьку діяльність на уроках технології» пропонує наступну формулу розвитку схильності до дослідницької діяльності з точки зору учня: «СКАЖИ МЕНІ – І Я ЗАБУДУ; ПОКАЖИ МЕНІ – І Я ЗАПАМ'ЯТАЮ, ДАЙ МЕНІ ДІЯТИ САМОМУ – І Я НАВЧУСЯ».

Використані літературні джерела

1. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный / Т. Ф. Ефремова. – М.: Русский язык, 2000.
2. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М., 2006.
3. Кондаков И. М. Психологический словарь / И. М. Кондаков. – М., 2000.
4. Мещеряков Б., Зинченко В. Большой психологический словарь / Сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2004.
5. Головин С. Ю. Словарь практического психолога / Сост. С. Ю. Головин. – Минск, 1998.
6. Теплов Б. М. Психология / Б. М. Теплов. – М.: Учпедгиз, 1954.
7. Рубинштейн С. А. Основы общей психологии / С. А. Рубинштейн. – М., 1946.
8. Орлов А. В. Склонность и профессия / А. В. Орлов. – М., 1981.
9. Мерлин В. С. Очерк Интегрального исследования индивидуальности / В. С. Мерлин. – М., 1986.
10. Платонов К. К. Проблемы способностей / К. К. Платонов. – М., 1972.
11. Задорожний К. М. Дослідницька та проектна діяльність під час вивчення біології / К. М. Задорожний. – Х.: Основа, 2008.
12. Лемешевская М. А. Проблема выявления одарённых детей в школе // Одарённый ребенок / М. А. Лемешевская. – М., 2011. – № 1.
13. Савенков А. И. Что такое детская одарённость // Школьный психолог / А. И. Савенков. – М., 2004. – № 32.
14. Федоровская Е. О. Увлеченность в структуре исследовательской одарённости // Одарённый ребенок / Е. О. Федоровская. – М., 2011. – № 1.
15. Конюхов Н. И. Прикладные аспекты современной психологии. Термины, законы, концепции, методы : Справочное издание / Конюхов Н. И. – М., 1992.
16. Раевська І. М. Дослідницька діяльність як засіб активізації пізнавального інтересу молодшого школяра // Таврійський вісник освіти / І. М. Раевська – 2011. – № 4 (36).

Володимир Петрович Тименко,
доктор педагогічних наук, професор,
учений секретар відділення
професійної освіти та освіти дорослих
НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 378:005.6(376-056.45)

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ДІАГНОСТИКИ ЕСТЕТИЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В статті затрагується проблема удосконалення змісту проектно-технологічної діяльності майбутніх учителів початкової школи. Пропонується новий змістовий компонент такої діяльності – діагностичний. Проектно-технологічна діяльність на діагностичній основі сприяє формуванню у майбутніх учителів готовності до виявлення в учнів естетичної одареності.

Ключові слова: естетична одареність, проектно-технологічна діяльність, педагогічна діагностика.

The article is affected by the improvement of design and technological content of primary school teachers. A new semantic component of this activity – a diagnostic. Design and technology activities on the basis of diagnostic contributes to future teachers ready to identify students' aesthetic talent.

Key words: aesthetic talent, design and technological activities, diagnostics.

Прогностичне бачення перспектив розвитку освітньої практики, випереджувальна рефлексія і цільове проектування в сучасну епоху бурхливих суспільних змін стають по відношенню до педагогічної освіти нелегкими, але своєчасними завданнями. Педагогіка країн європейської спільноти зорієнтована на дизайн-освіту та проектувальну освіту. Так, педагоги Австрії визначають такі ключові компетентності:

– **предметна компетентність** (*subject matter competence*) – можлива в контексті передавання знань і незалежному оперуванні знаннями та їх критичним відбиттям;

– **особистісна компетентність** (*personal competence*) – розвиток індивідуальних здібностей і талантів, обізнаність у власних сильних та слабких сторонах, здатність до самоаналізу, динамічні знання;

– **соціальна компетентність** (*social competence*) – здатність брати відповідальність, співпраця, ініціатива, активна участь, динамічні знання. Це поняття передбачає також відкритість до світу та відповідальність за навколишнє середовище, вміння працювати в команді (що охоплює традиційне поняття робочої етики) та здатність спілкуватись;

– **методологічна компетентність** (*methodological competence*) є вимогою для розвитку предметної компетентності. Означає гнучкість, самоспрямоване

навчання, здатність до незалежного розв'язання проблем, самовизначення.

З огляду на вищезазначені поняття, в Австрії було розроблено новий навчальний план для середньої школи (1999) та визначено 5 основних галузей, що базуються на міжпредметному підході:

- мова та спілкування;
- людство та суспільство;
- природа та технології;
- **творчість і дизайн;**
- здоров'я та тренування.

Впровадження компетентностей в навчально-виховний процес, запропоноване педагогам на міжпредметній основі, зорієнтоване на співтворчість у команді, індивідуалізацію, проектний підхід [1].

Майбутні учителі мають оволодіти готовністю самостійно проектувати розвивальне середовище для обдарованих учнів. Готовність є складною інтегрованою якістю, багатоаспектною за способами формування і багатомірною за своїми проявами. Із наявних педагогічних умов, сприятливих для формування проектних, технологічних і діагностичних умінь майбутнього учителя, нами виокремлено:

– відбір і систематизація інтегрованого змісту, адекватного цілям проектно-ігрової художньо-технічної діяльності;